

Habostorta

1. Mese

■ Volt egyszer, hol nem volt, ott, ahol évezredek fenyők lengenek a szélben, volt egyszer egy szegény ember és egy szegény asszony. Semmi másuk nem volt, csak egy kicsi házuk, kicsi földcskékük, azt művelték, hogy megéljenek.

Telt-múlt az idő, és a szegény embernek és a szegény asszonynak gyönyörű szép fia született. Andrásnak hívták. Vigyáztak is rá, mint a szemük fényére, a legjobb falatokat ő kapta, mindig patyolattiszta, élére vasalt ruhákat viselt, s ha az apja a vásárba ment, fiának könyveket hozott ajándékba.

Nőtt-növegett András, erős volt, okos, és senkitől sem félt. Tanítója azt mondta, nincsen már mit tanítson neki, ez a fiú mindent tud, küldjék fel hát városra, gimnáziumba. Így is tettek, és a falu onnan is csak jó híreket hallott a fiúról. Minden lány arról álmodozott, hogy egy szép napon hazajön András, és éppen az ő szemébe fog mélyen belenézni. Minden fiú arról álmodozott, hogy egy szép napon hazajön András, és együtt visznek véghez nagy és nemes dolgot.

És így is lett: egy szép napon András hazajött, mélyen belenézett a legszebb lány szemébe, és hamarosan megtartották a lakodalmat. Született is egy kislányuk, a napra lehetett nézni, de reá nem.

És így is lett: egy szép napon András hazajött, és a fiúkkal nagy és nemes dolgot tervezgettek.

Aztán András eltűnt, semmiféle hír nem jött róla, se jó, se rossz. A felesége sírdogált egy ideig, majd kislányával együtt a városba költözött.

Lassan-lassan mind elfelejtették.

Aztán egy napon katonai terepjáró érkezett a faluba, megállt Andrásék házacskája előtt, kiszállt belőle valaki, s azzal a terepjáró fordult is vissza, ment, ahonnan jött.

Azt beszéltek, hogy András jött haza, ruhája aranyszínű, haja ezüstszínű, szíve bronz. De hiába kopogtattak be hozzájuk, anyja sírós hangon, apja kiabálva kergette el mindenkit. Az apja inni kezdett, és hamarosan jött is a temetés. Az anyja éjjel-nappal gondozta egyetlen fiát, akinek ruhája aranyszínű, haja ezüstszínű, szíve pedig bronz.

2. Délszláv háborús napló

■ *1991. augusztus 20.* A lövészárokból aztán tényleg van ideje az embernek gondolkodni. Amióta eszemet tudom, azt is tudom, hogy más vagyok, mint a többiek. Most ez nagy erőfeszítembe kerül. Ha feladom, iszom én is a kiutalt vodkát, óvatosan körbemeget a cigaretta, takarosán végigszívjuk ezt a háborút. Hacsak szét nem röpít egy akna. Kurva erős... de nem, bazmeg, legalább ha írok, használjak rendes szavakat. Amióta eljöttem otthonról, egy ötszáz szavas szókincsből gazdálkodom, mint a kib... nem, mint a megátalkodott, elvetemült, lelküket fityingéért eladó, ledér, mohó, kapzsi politikusok, akik képtelenek tenni bármit is a népért, az országért. Ma viszonylag csendes nap volt. A csend az enyém. Mit keresek itt, többszáz kilométerre otthonomtól, az enyéimtől. Ott vagyok, ahol a harcokra szükség van. Ha véreimet bántják, velem gyülik meg a bajuk. Vodka, köszönöm, fiúk, most nem kérek. Ke-

mény hely ez: senkinek eszébe nem jut győzködni, hogy mégis, inni kell – itt, ha valaki félrehúzódik, és csak néz maga elé, vagy egy gyúrt fűzetbe írogat valamit, békén hagyják. Ez a tiszta szeretet. Nők képtelenek rá. Ők a férfiban védelmet keresnek, ergo mindig érdek árnyékolja be érzéseiket. A harcosoknak nincs mit félteniük, ezért tökéletesen szabadok. Tudjuk, hogy bármikor meghalunk, és egymásról is tudjuk: szeretetünk szabad és erős, nem függ semmitől.

1991. augusztus 22. Tegnapelőtt azt írtam, szeretetünk semmitől sem függ. Így igaz. A haláltól sem. Tegnap három bajtársunkat elveszítettük. Mindhárman bátor, erős fiúk voltak, életüket adták hazájukért. Azért a hazájukért, amelyik gyáván lemondott róluk. Egyik sem volt több, mint húszéves. A hadállásainkat kénytelenek voltunk feladni a szerb túlerővel szemben. De mi is leszedtünk közülük néhányat. Most egy kifosztott SPAR-ban készülünk a következő bevetésre. Pálinkát iszunk húskonzervvel. Kenyér nincs. Két hete nem mosdottunk. Az egész falu egy romhalmaz. A Comandante folyton telefonál. Várjuk, hogy végre történjen valami.

1991. augusztus 22, este. Idegesítő a csend. Azelőtt meg a beszéd volt idegesítő, a Comandante ránk is üvöltött, hogy fogjuk már be, így nem lehet stratégiát kidolgozni. De mind azt érezzük, hogy a csendben viszont megőrülünk. Aludni senki nem tud, talán a sok szertől, pedig azt kéne. Ez az átkozott neoliberais háború viszont az időt is összezavarta: nincs éjszaka, nincs nappal, nem fáradok, csak folyamatosan hullafáradt vagyok, nem tudom, mit akar a Comandante, mert egy ilyen mocskos háborúban stratégia sincs. Legalábbis értelme nincs annak, hogy ezen töprengj, bármikor beesik egy akna, oszt jónapot. Egyik pillanatban még hülyéskedsz, unatkozol, várod, hogy történjen valami, a következőben meg darabokban. Esélyed sincs, bármekkora kalasnyikov lógjon is a nyakadban. Gyávák harcolnak így. Amikor a Comandante fölvette velem a kapcsolatot e-mailen, és beavatott terveibe, egészen más kép körvonalazódott: lőállások, kemény gépfegyverek, ravaszság és készenlét. Arról nem volt szó, hogy csak ülünk, mint a moziban, mégis minekünk kell lekapar-ni az agyvelőt a ruhánkról. Ráadásul nemrég még beszélgettünk vele. A pálinka kezd a fejembe szállni. A Comandante csak ül, és bámulja a mobilját. Nem kell ránéz-nem, hogy tudjam, éppen mit csinál, belülről érzem minden mozdulatát. Még nem is találkoztunk, de már kiélesedtek rá az érzékeim. Az egyetlen férfi, akivel nem versenyzem. Nem, nem alávetettség. Hanem tisztelet. Férfias tisztelet. Barátság. Ha talál-at érné, az életem kockáztatásával is visszamennék érte. Megtalálnám. Tudom, hogy ő is engem. Tudom, mennyire szereti az életet. Minden érdeklí, bárhol a világban tud egy jó helyet, ahova érdemes beülni. A pincért Teheránban is, Kolozsváron is a ne-vén szólítja. Nagy ingyenc, a világ minden konyháját ismeri. Mondogatja is, hogy az élet habostorta. És nagyokat nyerít hozzá. Most csak ül, és nézi a telefonját. Egy ál-modozó. Soha, senkiről nem feltételezné, hogy átveri őt. Igaz, hogy nem is nagyon lehet, valahogy mindent mindenkinél pár nappal korábban tud. Volt, hogy tartottam tőle. De ahogy tegnapelőtt megpillantottam arcát az aknarobbanás után, melegség áradt szét a bensőmben.

1991. augusztus 27. A civilizációban elsatnyult embernek már erkölcsi érzéke sincsen. Nem is tudom, hogy ugyanahhoz a fajhoz tartozik-e még, mint amihez az egyiptomi uralkodók, a görög harcosok, a templomos lovagok, a kurucok, a szabadságharcosok. Velük véget is ért történelmünk említésre méltó fejezete, utána szégyenletes megalkuvások követték egymást, a férfias becsület hagyománya titokban lappangott, csak pillanatokra bukkant fel, túl rövid időre, hogy érvényt szerezzen magának. A mai háborúban semmi szükség nagy egyéniségekre, személyes

bátorságra, elég, ha egy ványadt értelmiségi a párnázott foteljében kitalál valamit, majd egy másik testi-lelki rokkant megnyom egy gombot. Az egyetlen küldetésem, hogy a Comandante mellett legyek, és testemmel is megvédjem őt. Igaza volt, végül megszólalt a mobilja, és kiderült, hogy hol vehetjük át a következő szállítmányt. Mint akit kicseréltek, egyik pillanatról a másikra a letargiából átváltott tettekrezségre, fölpattant a terepjáróra, na, srácok, kinek van kedve egy kicsit megsétáltatni a kalasnyikovját?, ordította röhögve. Én voltam a leggyorsabb, felugrottam mellé, és már porzottunk el a kijelölt helyre, egy hajdani benzinkúthoz. Éppen elég távolról észleltük, hogy a csetnikek lezárták előttünk az utat, hogy néhány jól irányzott lövéssel megoldjam a helyzetet. A Comandante ragaszkodott hozzá, hogy minden fegyverüket és egyenruhájukból is azt, ami viszonylag ép volt, magunkkal vigyük, hiába mondtam, hogy inkább menjünk, a többiek várnak, ő legyintett, és megnyugtatót, hogy az életben nem lehet válogatni, azt kell megragadni, amit eléd vetett a sors, nem tudhatod, mikor lesz szükséged rá.

1991. augusztus 28. Csattogás, gépfegyverropogás, robbanás, efedrin, vodka, föld, törmelék, vér, belek. A Comandante is megsérült. Újra a SPAR-ban. Állandó fejfájás, hányinger. Leírhatatlan zajjal becsapódik mellém egy akna, combomat találja el, mintha lassított filmen látnám, húsdarabok repülnek ki belőlem, mint színes pillanatok, el kéne tűnnöm innen.

1991. szeptember 5. Az igazi harcos nem

3. A pszichológus följegyzéseiből

■ N.A. 43 éves, 182 cm magas, 85 kg testsúlyú férfi. Mind testfelépítése, mind arcberendezése arányos, harmonikus. Tíz éve nem lépett ki szobájából. Anyja csak azután igényelte szakmai segítségemet, miután a gyógyteák, az interneten megrendelhető csodagyógyszerek és a távkezelők csődöt mondtak. Tíz év, hogy elnézd, amint szép és tökéletesen egészséges fizikumú fiad nap mint nap csak fekszik és a falat nézi, elképesztően hosszú idő. Az anya viszont mindeddig jobban félt a kisvárosi pletykáktól, mint attól, hogy mi lesz így a fiával. Meg az unokájával: N.A. családos ember, felesége és 12 éves lánya van, akikkel értelemszerűen az utóbbi tíz évben semmiféle kapcsolatot nem tartott fenn, bár törvényesen nincsenek elválva. Amikor elkezdtem a munkát, az első három látogatásomkor N.A. meg sem szólalt, én beszéltem, meg hallgattam vele, mikor mit láttam szükségesnek. A harmadik ülésen adta át a naplóját, melyet a délszláv háború idején vezetett. Mindössze hat bejegyzés, öt napon át. Az eddigi diagnózis – súlyos depresszió pszichotikus tünetekkel – ennek alapján pontosítható: krónikus poszttraumás stressz (PTDS). (A Washington DC-beli Walter Reed Army Medical Center adatai szerint az Afganisztánból és Irakból hazatért katonák 11–19%-a PTDS tünetekkel rendelkezik. A délszláv háború résztvevői és túlélői számára nem hoztak létre szakszerű kezelési központokat, átfogó adatokkal nem rendelkezünk.)

N.A. följegyzéseiből megállapítható, hogy a háborúban való részvételét erkölcsi komplexumának igényei váltották ki: önképében a nemzeti identitás játssza a főszerepet. A kelet-európai térségre jellemzően saját nemzeti identitását a 19. században megalkotott, idealisztikus, felsőbbrendűség-tudattal társuló nemzettudat jellemzi. Ismeri a történelmet, de ahhoz, hogy a felsőbbrendűség-tudat ne sérüljön, hárítja a kudarcos eseményeket, időszakokat. Nemzettudatához társul a nemi felsőbbrendűség-tudat, amely e rövid bejegyzésekben is miszogén kijelentésekben nyilvánul meg. (A nők megvetése újra az erkölcsi komplexumának érdekeit szolgálja, ezáltal ugyan-

is elkerülhető a nemi szerepek szerinti sztereotípiákban gondolkodás konfliktusa az időnként tudatossá is váló homoszexuális vonzalommal.)

A férfiasság és a nemzeti öntudat együtt a heroikus ideált képezik meg számára, amely súlyos, megoldhatatlan konfliktusba kerül a konkrét körülményekkel. A személyes hősiesség lehetetlenné válásának kudarcával szemben N.A. pszichéje egy intenzív személyes viszony kiépítésével védekezik. A naplóból megfigyelhető, ahogy a Comandanténak nevezett férfi iránti érzelmei egyre mélyebbekké válnak. N.A. írásmódja egy tanult, önreflexivitásra képes férfié, szókincse lehetővé teszi számára, hogy pontosan kifejezze gondolatait és érzéseit, ugyanakkor arra is alkalmas, hogy a pszichéje önvédelmét kellemetlenül érintő érzéseket úgy írja le, hogy azok ne kerüljenek konfliktusba erkölcsi komplexumával. Elsősorban a már említett férfiszerelem megnyilvánulásairól van szó, amelyet megalapoz azzal a megkülönböztetéssel, hogy „Nők képtelenek rá [az »igazi szeretetre«]. Ők a férfiban védelmet keresnek, ergo mindig érdek árnyékolja be érzéseiket.” Megfigyelhető továbbá a „szerelem” szónak a szenzibilitás erősödésével fordítottan arányos elkerülése a diminutív szinonimák használata révén: míg az idézett, még csak lehetőségként fölmerülő férfiszerelem megfogalmazásakor a „szeretet” szót írja, később, ahogy a heroizmus konfliktusát a konkrét szerelem kezdi kiváltani, a szót olyan semlegesebb jelentésűekkel váltja fel, mint „tisztelet” és „barátság”. A háritás mechanizmusának része, ahogyan a vulgáris kifejezéseket kerüli: ennek a tudati oka az, hogy az írást önmagában is felsőbbrendű cselekedetnek tartja. A tudat alatti motívum viszont az, hogy a megemelt hangvétel elkerülhetővé teszi számára azt, hogy valós, de vállalhatatlannak gondolt érzéseiről, fantazmáiról beszámoljon önmagának.

Mivel a „Comandante” név felettesére utal, erkölcsi komplexuma további védekező mechanizmusának tünete a klasszikus férfiasság eszméivel konfliktusban álló versengésfeladás, amit csak igen kivételes esetben lehet az önbecsülés veszélyeztetése nélkül megtenni. A kivételességet a napló a férfi kirobbanó életszeretettel, világban való otthonosságával és fölmérhetetlen tudásával indokolja. Beszédes, hogy éppen egy olyan szókapcsolatot idéz tőle – „Az élet habostorta.” –, amely egy közmondást fordít át az ellenkezőjébe. A psziché ezt is erkölcsi komplexumának védelmére használja föl: a konszenzus megtörésének humoros formájáról van szó, amely nem vezet föltétlenül kirekesztéshez (egy olyan személyiség számára, akinek a csoporttudat szinte teljes mértékben meghatározza éntudatát, a kirekesztés végzetes veszélyforrásnak tűnik).

Az eddigi három főbb belső konfliktus (heroizmus vs. a háború személytelensége, ölés vs. szerelem, szerelem vs. tradicionális nemi szerepfelfogás) végül egy negyedik konfliktusban összegződik, amivel szemben a páciens csak a világból kilépés depresszív pszichózisával képes védekezni. Az összegzett konfliktus: a személyes viszony (a fölcserélhetetlenség érzése, a szerelem) mint megoldás az erkölcsi komplexum (a hősiesség ideálja) sérülésére vs. a háború személytelensége. N.A. azt tapasztalja, hogy a személy ott pusztán biológiai szerveinek bármikor széthulló összessége. Ráadásul szüksége is van arra, hogy ezt így lássa, különben a gyilkosság okozhatna – amennyiben esetleg a nemzeti felsőbbrendűség-tudat egy pillanatra kikapcsolna – konfliktust a pszichéjében.

N.A. egyetlen helyen ír a halálról konkrétan. A filmek nyelvét és asszociációs tereit használja fel – a terápiának ez lesz a kiindulópontja. A jól ismert katonai szlenget a gyilkosság eufemisztikus elkerülésére („leszedtük”) itt is megtaláljuk.

Mivel N.A. nem sérült meg a háborúban, a combját ért találat hallucináció, amely arra utal, hogy az elmúlt tíz évben további hallucinációk is fölléphetnek, amelyeket esetleg erkölcsi komplexumából és féltett csoporttudatából fakadó erős gátoltsága miatt nem engedett manifesztálódni.

Az utolsó előtti bejegyzése minden valószínűség szerint egy csataleírás. Töredékes mivoltából arra következtettek, hogy feladta szándékát, hogy az írás révén minden körülmények között megőrizze esztétikai-etikai-etnikai sztenderdjeit.

Az utolsó bejegyzés valamiféle strukturáló szándékkal indul, de félbemarad. Egész nap csak fekszik, nézi a plafont.

4. Szinopsziszvázlat David Fincher modorában

■ Csövek, csatornák, kanyarok gyors változása, a színek az emberi agy szürkésrózsaszínének különféle árnyalatai. Zene: a Mayhem *Grand Declaration of War* albuma. A kamera egyet fordul (hatás: émelyítő), gyors távolodás a filmezett ponttól: egy férfi fekszik az ágyban, mellette széken egy másik férfi. A zene ahelyett, hogy elhalakulna, hogy értsük, mit mond az ülő férfi a mozdulatlanul fekvőnek, még hangosabb. A hangbeli robbanást látvány is követi: felülről látjuk a hadszíntérré alakult, romos kistelepülést. A kamera zuhanva közelít (émely) a legnagyobb, viszonylag ép állapotban lévő épületre, egy SPAR élelmiszerboltra, ablakai kitörve, polcok fölborulva, fegyveresek szedett-vedett öltözékben, fedezékből ki-kieresztenek egy-egy sorozatot, válaszul a legváratlanabb helyekről érkeznek lövések. A kamerával végigjárjuk az épületet, valakit keresünk, s amikor a korábban látott fekvő férfi arcát ismerjük fel, a kamera hosszan megáll. A férfi figyelmesen néz valamerre, egy idő után a kamera követi a tekintetét: egy másik férfi telefonál, parancsokat osztogat, nevet. A kamera visszafordul András arcára (mert hát róla van szó), András elragadtatást tükröző arcára. Hirtelen fülsiketítő zaj: akna csapódott be, ordítás, nyöszörgés, a Comandante üvöltve szervezi a segítségnyújtást, belek kifordulva, miközben a tekintet értelmesen néz és mondani szeretne valamit, arrébb test fej nélkül, az agy szétspriccelve a falon. András hányik, a Comandante nézi, majd megfogja a homlokát, s miután vége, két kemény pofont ken le neki, majd odanyújtja kulacsát. András iszik, az ádámcsutka mozgását közlekedésről mutatjuk. Vágás: a település templomtornyát éri a találat: laszított felvételen omlik le. Az omlás-jelenetbe másodperc töredékéig bevágások: a Comandante fehér tablettákat oszt ki az embereknek, azok bedobják a szájukba, nyelnek (a harmadiktól kezdve már csak a mozgó ádámcsutkát mutatjuk). A templomtorny kis kupac a földön. A férfiak sorban kirohannak az épületből, gépfegyver a nyakukban. A jelenet fokozatosan átalakul WOW-videójátékká. Az egyik találatnál közelebből látjuk a figurát, nézi a combját, amelyből színes lepkék szállnak fel – kíséri dübörgő black metál.

5. Etűd Tarr Béla modorában

■ Fekete vásznon szürke betűkkel: „mennyekben tomboló sportos isten” (Thomas Bernhard). Zene: Víg Mihály. Lassan világosodik a kép, egész pontosan feketéből egyre szürkébb lesz, szürke alapon szürke. Egy halom vehető ki, kupac vagy halom, nem tudni, a kézi kamera lassú léptekkel körbefilmezi. Girhes kutya keresgél a kupacban minden biztonnal valami ennivalót, hiszen bármennyire is szürke minden, szürke alapon szürke, ha élni akarsz, enned kell, még egy ilyen girhes kutya is tud ennyit, ő tudja csak igazán, hisz napok óta nem evett, csak futott és futott, és sehol nem talált semmit, egyetlen élő lélek sem volt már, madarak nem daloltak, verebek nem csiripeltek, lepkéket sem vizionált már senki, csak a szél, csak a szél zúg most is, amikor kétségbeesetten próbál a kutya kikutorni valamit a romok alól, de semmi ehető, lassan elindul, tovább, a kamera utána, a szél zúg, sehol egy lélek, bal felé romok, jobb felé romok, a kutya közben felgyorsult, a kamera utánairamodik, egyre közelebb van, még közelebb, még közelebb: sötét.